

ש מעתא עמיקתא

גליון רבייה אפרי חקת ה'תשע"ה
קהילת "חניכי הישיבות", רמות ב'

האם מותר לשנות דיבורו ולומר שאין לו כסף להלוות

א. חובה להלוות. ב. לשנות מפני דרכי שלום. ג. לשנות מפני דרכי שלום להבא. ד. תימה על חידושו של הספר חסידיים. ה. כשאינו יכול להשטט.

א. חובה להלוות

כתבו **הטשו"ע** (סי' צו סעי' א) מצות עשה להלוות לעניי ישראל, והיא מצוה גדולה יותר מהצדקה. וקורבו עני קודם לעניים אחרים, ועניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת, ואפילו עשיר שצריך להלוות מצוה להלוותו לפי שעה ולהנותו אף בדברים וליעצו עצה ההוגנת לו. וכתב **הסמ"ע** (שם ס"ק א) דאף חובה איכא בזה.

ומי"מ פסק **השו"ע** (סי' צו סעי' ד) דכשהמלוה מכיר את הלוה שיבזבז הדמים, מוטב שלא ללוותו ממה שילוחו ויצטרך לנגשו אחר כך ויעבור בכל פעם משום לא תהיה לו כנושה, ע"כ. ועיוניו בדברי **הגרשו"ק זצ"ל** (חכמת שלמה סי' צו ס"ק א) שדקדק מפרש"י בשבועות דאינו מחויב להלוות רק למי שיועז שהוא נאמן, אבל בלא"ה אינו מחויב.

ושאלה מצויה כשיגיש אחד לבקש הלואה, והמלוה אע"פ שיש לו מעות אינו רוצה להלוותם, כי אין הלוה נאמן וכדומה, האם רשאי לומר שאין לו מעות.

ב. לשנות מפני דרכי שלום

והנה אע"פ ש**שב"ס כתובות** (יז) מבואר דמהאי קרא ד"**מדבר שקר תרחק**" (שמות כפ"ג פס' ז) למדנו דאין לשקר [וכן משמע מהמדרש (מ"ק ס' תתקל) הובא **בשו"ע** (י"ד ס' תב סעי' ב). והארכנו בזה בס"ד בגליון ע"ז]. מ"מ למדנו **ביבמות** (סה):

שמותר לשנות מפני השלום ויש אומרים שאפילו משהוא איכא, ואף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא תתיב (בראשית פ"ח פס' א) "ואדוני זקן" ולבסוף כתב: "ואני זקנת", ע"כ. והכרעת **הפנ"ק חיים** (הכילות כלל א אות ה) שמותר לומר שקר גמור מפני השלום, אם אין לו עצה להשיב באופן שלא יהיה שקר. ודלא **כהערוך לנר** (שם) דכתב שאף מפני דרכי שלום לא התירו לשקר לגמרי אלא לשנות לתוך, והיינו בלשון דמשתעי בתרי אפי.

ג. לשנות מפני דרכי שלום להבא

ועיוניו **בספר חסידיים** (סי' תב) שכתב דאף על פי שאמרו דמותר לשנות בדברי שלום, אם יבא נכרי או יהודי ויאמר לאדם תלוה לי מעות ואינו מלוה לו ברצון כי ירא פן לא יפרע לו, אינו יכול לומר אין לי, כי מה שאמרו שמותר לשנות בדברי שלום זהו בשכבר עבר הדבר, ע"כ. וביאר **החיד"א בבב"ב** (על הס"ח שם) דאף על גב דכמה פוסקים סוברים דעובר על השבועה לשעבר חמור יותר מעבר שבועה דלהבא, כמבואר בחו"מ סי' ל"ד דין ה', **הכא משנה על אותה שעה** כגון אומר אין לי ויש לו וכו', ע"כ. ומבואר דלדעת ה"ח אין לשנות על האותה שעה. ועיי' **במ"א** (סי' קנ ס"ק ב) שהביא דברי ה"ח וכתב דכוונתו דלא הותר לשנות מפני השלום אלא כשכבר עבר המעשה ולא להבא. ומשמע מדבריו דדוקא אם כבר עבר המעשה שרי, אבל לאותה שעה או לעתיד אסור.

ובטרם נדון בס"ד בחידוש הגדול של ה"ח, יש לעיין האם הוא מה"ת או מדרבנן. ובאמת לדעת הראשונים (עיי' בזה **בגרי"פ לסי"ג** (עשה כב עמי קמ"ד ד"ה וכן) שהזכיר "מדבר שקר תרחק" אינו אלא הזהרה על הדיינים, ושאר בני"א אינן מזהירים על זה, אלא דאין לעשות כן כי מידה מגונה היא, ובדאי לא שייך בזה איסור תורה. וכמו"כ לדעת **היראים** (מצוה רלה) ודעימיה דהזהרה זו היא דוקא בשקר הגורם נזק לזולת, וינא דדין לו הוא מדרבנן. אלא שלדעת **התוס'** (כתובות יז. ד"ה ישבתו) ודעימיה הסוברים שאיכא איסור תורה בכל דיבור שאינו אמת, יש לעיין האם בכה"ג אסור מה"ת. אלא דיעוין בספר חסידיים מהדורת פארמא (הובא בס"ח מד' אוצר הפוסקים) שכתוב דהטעם שאסור לשנות להבא הוא כדי

ד. תימה על חידושו של הספר חסידיים

אלא דלכאורה דברי ה"ח צ"ע מכמה מקומות בש"ס. [א'] **בב"מ** (כג) אמרו בהני תלת מילי עבידי רבנן דמשנו במלייהו במסכת ובפוריא ובאופיזא. ו**פרש"י** (שם) "מסכת" יש בידך מסכת פלוני סדורה בגירסא או לאו, ואף על גב שסדורה היא לו, אימרו לו לאו, ומדת עונה היא, ע"כ. [ב'] **בכתובות** (טו-יז) איתא כיצד מרקדין לפני הלה בית שמאי אומרים כלה כמות שהיא ובית הלל אומרים כלה נאה וחסודה, אמרו להן ב"ש כביה הרי שהיתה חיגרת לא סדא אומרים לה כלה נאה וחסודה והתורה אמרה חבל שקר תרחק, אמרו להם ב"ה לבייש כו"י לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות. [ג'] **בביצה** (כ) נמצא מעשה בדבר הזקן שהביא עולתו לעזרה לסמוך עליה ביו"ט חברו עליו תלמידי שמאי הזקן אמרו לו מה טיבה של בהמה זו, אמר להם נקבה היא ולזבחי שלמים הבאתיה, כשכש להם בזנבה והלכו להם. ו**פרש"י** (שם) מרוב ענותותו של הלל היה משהו מפני השלום. מבואר מכל המקומות הנ"ל שמותר לשנות מפני השלום אפילו במקום שיש לשעבר. וצ"ע. [ועיי' עוד מה שהעיר בזה **הפמ"ג** (סי' קנ"א ס"ק ב)].

והחיד"א בבב"ב (על הס"ח שם) עמד על הקושיא מהא דב"מ (שם) וכתב ליישב דהתם איירי בשינוי מפני עונה כמ"ש רש"י, ועונה גדולה מדרכי שלום וע"כ שרי לשנות אף להבא. ולפי דבריו אפשר דיש ליישב נמי הקושיא מהא דביצה דהרי משום עונה עשה כן. אלא דבריו מסברא צ"ע, דאם מותר מפני עונה אמאי לא יתירו מפני השלום שגם גדולה היא וכעין זה האשה **הגר"ז** (סי' קנ). ועוד דהחיד"א אזיל אליבא דרש"י בב"מ שפירש שמותר לשנות מפני עונה. אבל באמת **תוס'** (שם ד"ה בשהפזיא) שם פירשו דההיתר לשנות ב"מסתא" הוא מפני דרכי שלום, עיי"ש. ולפי דבריהם חזרה קושיא לדוכתא. ועיוניו **במהרש"ם** (דעת תורה סי' קנ) שהוכיח מתוסי' הנ"ל דלא ס"ל כה"ח. וכמו כן תמה על ה"ח מהא דביצה. שו"מ **בשו"ת רב פעלים** (ח"מ ח"ג סי' א) שהקשה נמי מהא דב"מ וכתב ליישב דהתם אין זה שינוי גמור אם שואלין אותו אם יודע וישיב לאו, כי בשעור הדיעה יש כמה מדרגות וכל חד אף על פי שהוא יודע ויודע נקרא אינו יודע לגבי הגדול ממנו שיש לו בה ידיעה יותר וגדולה בפניו יותר, וא"כ אם אמר אינו יודע כוננו לומר לגבי רבי פלוני נחשב אני שינוי יודע. ומהך דכתובות לא קשיא דאין אומרים כלה זו נאה, אלא אומרים בסתם, ואפשר שיכוונו בלבם על כלה אחרת, ועוד אפילו אם יש לה מדה אחת טובה ביכולם לומר עליה כלה נאה, ע"כ. [ועיי"ש מש"כ עפ"ז בהא שדן בשו"ת בית יעקב (סי' טו) בלשנה דיינים שישבו בדון ונשים מוכין וא' דעתו לחיב, אם רשאי המחייב לעשות תחבולה לומר אינו יודע כדי שיוסיפו דיינים].

ולכאורה יש מקום ליישב באופן אחר, דלעולם ס"ל לט"ח שמותר לשנות מפני דרכי שלום אף כשאין השינוי לשעבר, אלא שבמקום שיש אופן אחר לקיים השלום אין לשנות, כגון בהלואה שבידו להגיע לשלום ללא לשנות בדבורו ע"י שילוח לו. (ובארוחת צדיקים המובא לקמן מוכח שא"צ להלוות באופן זה אלא צריך להשטט באופן אחר ללא שינוי לשון, ואם א"א ישנה.) ושו"מ **בלשון חסידיים** (על הס"ח מד' אוצר הפוסקים שם) שכתב כדברינו. ועיי' בסמוך.

ה. אינו יכול להשטט

אלא דיש לדון האם לדעת ה"ח אף באופן שלא יכול להשטט איכא איסור ועל כן עליו לאבד ממונו כדי שלא יעבור על איסור (דהרי חייב אדם למסור כל ממונו כדי להמנע מלעבור איסור אפילו מדרבנן, עיין בזה בגליון כ"ה), או דלמא בכה"ג שרי.

והנה אם נימא כדברינו הנ"ל שכל שאין דרכא אחריתי רשאי לשנות, י"ל דבכה"ג חשיב ליכא דרכא אחריתי. וכן מוכח מהגמ' **בנדרים** (כז) שמבואר שם שמותר לשקר למוכס שאין לו קצבה, ולומר לו שהיא תרומה אע"פ שאינו תרומה, שהן של בית המלך אע"פ שאינן של בית המלך, כדי להציל ממונו. ומבואר שמותר לשנות אע"פ שלא עבר המעשה. [אע"פ שאין לך דרכי שלום גדול מזה, דהיינו למנוע שלא יבוא כל אחד להפסיד ממון חברו, דל"כ לא שבקי חיי לכל ברה].

אלא שעיוניו **במהרש"ם** (דעת תורה סי' קנ רשע א ד"ה ועיי' במג"א) שהביא **מהתומים**, והביא **מהתניבות המשפט** (סי' א) שפסקו דאם א' מוחזק בממון ויודע שהאמת היא רק שהדיינים לא יאמינו לו, מותר לו לשנות וכו', ושבדבריהם נגד ה"ח. [וכן פסק **הערוה"ש** (ח"מ סי' יב אות ה). אלא דלכאורה צ"ע מהש"ך (סי' עה ס"ק א) שפסק שאסור לשקר בב"ד. וכדבריו פסק **התניבות** (שם ח"י ס"ק א) עצמו. ובאמת על הש"ך גופא צ"ע ממש"כ שם בס"ק נ"ה ובסי' ק"י ס"ק ב' באמצע דבור. ואכמ"ל].

ומשמע מהמהרש"ם דס"ל להס"ח דאף באופן שליכא דרכא אחריתי ויפסיד כספו אינו רשאי לשנות. אלא דלכאורה צ"ע מהגמ' **בנדרים** הנ"ל דלא משמע הכי. וע"כ לומר דבכה"ג שרי אלא דכדי שלא התרגל לשקר לא התירו כשיכול להשטט כמבואר לעיל. וכן מבואר **בארוחת צדיקים** (שער השקף) שבמקום שאינו יכול להשטט משום חשש איבה ודרכי שלום מותר לשקר. [אלא **שהתומים** (אורים ס"ק ה) הוסיף שמי"מ לכתחלה יש לזוהר אפילו במקום פסידא שלא להוציא שקר מפיו כלל. אלא דלכאורה במשנה הנ"ל משמע דמותר לכתחלה. וע"כ לחלק דשא"ה התם דהוי מחוץ לב"ד, ועיין].

[המשך בעמוד הבא]

אכל חצי כזית משבעת המינים

וחצי כזית ממין אחר

איזו ברכה אחרונה יברך

כתב הכנה"ג (סי' ר"י - הגהות טור) - נחלקו שני החכמים על מי שאכל חצי זית משבעת המינים וחצי זית מדבר שברכתו האחרונה בורא נפשות, מה יברך לאחריו. יש מי שאומר שלא יברך כלום, ויש מי שאומר שיברך אחריו בני"ר. והאומר שיברך אחריו בורא נפשות רצה לעמוד על דעתו, ושאל את פי את אשר אני אהזוה לי וכו'. נ"ל שצדק החכם האומר דמברך בורא נפשות רבות, משום דאיכא כמה ספיקי, ספק אם הלכה כהר"י ז"ל דאפילו על שבעת המינים אפילו בפחות מכזית יברך בורא נפשות רבות, ואם תמצא לומר שאין הלכה כמותו, דהא ספק אם הלכה כמותו אם בורא נפשות רבות מברכין בפחות מכזית, ואת"ל דבהא נמי אין הלכה כמותו, כשיא לא חלקו על הר"י ז"ל אלא דוקא באכל פחות מכזית, אבל כשאכל כזית בין הכל יברך בורא נפשות רבות. וכיון דאיכא ספיקי טובא דמשייעי לברך, הכי נקטינן. כל שכן שגראה פשוט דאין לספק, דאפילו לדברי הרא"ש ז"ל דאין לברך בני"ר באוכל בפחות מחצי זית משבעת המינים, באוכל פחות מכזית מזה ופחות מכזית מזה, בנדון שלנו ודאי דמברך בני"ר, דבני"ר אכל מילי שייכא.

והובאו דבריו לדניא במג"א (סי' ר"י ס"ק א). וכ"כ הברכ"י (סי' ר"י ס"ק א), וכתב דכן הסכים ב"י בית יהודה (חייב סי' צ"ח). ועיי' בשד"י חמד (מערבת ברכת אות כ"ד) דהביא עוד פוסקים דס"ל כן לדניא, וביאר דאע"ג דבכל מקום אף דאיכא כמה ספיקות אמרינן שב"ל מ"מ הכא ס"ל לפוסקים דאף בלא ה"ס ה"ח דהכנה"ג דיעין דין אמת. והוסיף המג"א (שם) וכתב - ונ"ל דה"ה פת ודבר אחר. וכן פסק המשנ"ב (סי' ר"י ס"ק א).

והקיצור שו"ע (סי' נ"א ס"ד) הביא לדניא דברי המג"א, והוסיף וכתב - ונ"ל דה"ה אם אכל חצי כזית מפירות שמברכין לאחריהן על העץ, וחציו זית ממין שמברכין לאחריו על המחיה, או חצי זית פת (דשתתא אין כאן שום מן שברכה אחרונה שלו בורא נפשות רבות מ"מ) מברך לאחריהן בורא נפשות (עיי' מחש"ש סי' ר"י סק"א). ואם אכל חצי זית ממין שמברכין עליו על המחיה, וכחצי זית פת, מברך לאחריהן על המחיה. וכן פסקו ה"ח איש חי (ש"י פרשת מסעי ה"ה) וכה"ח (סי' ר"י ס"ק ג ד').

[אולם הח"י אדם (ה'ל ברכת התנין כלל נ' ס"ט) כתב בזה"ל - אכל חצי זית מ' המינים וחצי זית משאר מינים, מברך בורא נפשות רבות. וכן פחות מכזית פת ודבר אחר, מברך הברכה ששיך למין הפחות (מ"א) - ולא נתבאר בדבריו כיצד יעשה בכה"ג שאכל חצי זית מדבר שמברכין עליו על העץ וכחצי זית מדבר שמברכין עליו על המחיה.

ובשו"ע הגר"ז (סדר ברכת התנין פ"ח סי' ז) כתב - כל האוכלין מצטרפין זה עם זה לכזית ומברך לאחריהם כברכת הכל שבהן, כגון אכל חצי זית מ' המינים וחצי זית מדבר שברכתו האחרונה הוא בורא נפשות רבות, מברך אחרים בורא נפשות רבות. ואם אכל חצי זית פת וחצי זית משבעת המינים מברך לאחריהם מעין שלש. ע"כ. ולא פירש אם יברך על המחיה או על העץ, ולכא"י אין צד לומר דיברך על העץ על הפת. ואולי ט"ס יש בגר"ז].

והנה בהגהות הגרעק"א כתב להעיר על דברי המג"א בזה"ל - עיי' מג"א ס"ס ר"ח. וצ"ע. ועיין מ"ש לעיל סי' ר"י בגליון.

ור"ל דבסי' ר"ח (סי' ק"ו) כתב המג"א - כתב בלבוש שאם אכל פירא ואינו יודע אם הוא מ' המינים לא ישתה יין ויכלול בו על העץ, וטוב יותר לברך בורא נפשות רבות, וצ"ע עכ"ל. ולי נראה דאם אין לו שום דבר לכלול בתוכו, טוב יותר לברך על העץ, דיוצא ממה נפשך, כמו שכתוב סעיף י"ג.

(וביאר מחצית השקל דגם על תפוחים יוצא בברכת על העץ ועל פרי העץ, וא"כ אפי' אינו מ' המינים יוצא בברכת על העץ ועל פרי העץ, משא"כ כשיברך נפשות יש לחוש שמא הוא מ' המינים ואינו יוצא בברכת בורא נפשות והוי ברכה לבטלה.

אולם אפשר דכוונת המג"א ד"טוב יותר" לברך על העץ, דבהא מפורש בשו"ע דיוצא יד"ח. ולא משום דס"ל לדניא דאם יברך נפשות אינו יוצא יד"ח].

ובסי' ר"ו כתב הגרעק"א - וברכה אחרונה בדבר שמברכין מעין ג' אם ברך בורא נפשות אם יוצא, עיי' תשובת גינת ורדים (חלק או"ח כלל א') סי' ט"ו, ועיין מג"א סי' ר"ח וסי' ר"י.

ועיוניו באור לציון (ח"א סי' י"ט) דנחית ליישב סתירת דברי המג"א - דע"כ לא אמרינן בברכת בורא נפשות לא פוטרת חובב מעין ג', אלא בגוונא שהתחייב לברך מעין ג' ובא לפטור עצמו בבני"ר. אבל בגוונא שמעולם לא התחייב ברכת מעין ג', וכגון שאכל חצי כזית מ' המינים שפיר י"ל שמצטרף לעוד חצי זית משאר מינים לברך בני"ר,

ו. הכרעת הפוסקים

ולמעשה המ"א (סימן קנ"ג) פסק כהס"ח. וכן הגר"ז (שם אות ב) אע"פ שפסק בדבריו הביאו להלכה. וכן פסק הכה"ח (שם). אמנם המ"ב (שם סי' ק"ד) הביא דברי הס"ח במוסגר וכתב שד"ן זה צ"ע. ובשו"ת הלכות (לגרו"ק) (שם) השמיט. וש"מ שגם מהרש"ם (ח"י סי' קנ"ג) לא פסק כוותיה. וכן נקט החשב האפוד (ח"א סי' ט"ט). [שו"ת דעת בעל הקהלות יעקב זצ"ל (קונטרס חנוך לער ע"י ל"ח) דאם יש להם מעות ואינו רוצה להלוותם לאדם מוסים, ואומר לו שאין לו אין בזה משום איסור שקר כי הכונה "אין לי הלוות לך". וע"כ דלא ס"ל כהס"ח הנ"ל. ובפתח חושן (דני הלוואה פ"א מה"ג) כת' שאם יודע שחבורו יודע שאינו רוצה להלוות לו מפני שאינו בטוח, וכ"ש כשאינו משקר להדיא יש להקל וכן משמע מהפלא יועץ (ערך הלוואה), ע"כ.]

-מסקנת דיינא-

העולה לדינא, מותר לשנות בדיבור מפני דרכי שלום, ומי"מ במקום שאפשר ידבר בלשון שנשמע בתרי אפי. אלא שיש אוסרים לשנות כשאין השינוי לשעבר. ויש מתירים אף באופן זה. ועכ"פ כשאין דרכא אחריתי רשאי לשנות אף בכהאי גוונא. וע"כ מי שנתבקש להלוות כסף ואין הלוה נאמן בעיניו וכדומה, רשאי לומר שאין לו כסף להלוות ע"מ שלא לפגוע בזולת. ומי"מ אם ביש בידו להפליג לדבר אחר וכדו' ע"מ שלא לשנות יש להשתדל לעשות כן.

האם מותר לתלוש שיערה לבנה מתוך שערות שחורות

א. איסור לאו ד"לא ילבש". ב. מלקט או צובע שערות לבנות מתוך שחורות. ג. מלקט או צובע שערות שחורות מתוך לבנות. ד. מלקט שיערה אחת. ה. איך קיימ"ל.

א. איסור לאו ד"לא ילבש"

שינוי בניז"ר (נט). לא ילבש גבר שמלת אשה, מה ת"ל כו', של ילבש גבר שמלת אשה וישב בין הנשים ואשה שמלת איש ותשב בין האנשים. ראב"י אומר מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה ת"ל לא יהיה כלי גבר על אשה ולא ילבש גבר שמלת אשה שלא יתקן איש בתיקוני אשה, ע"כ. מבואר שלפי ראב"י בלאו דלא ילבש איכא שתי איסורים: א' שלא ילבש גבר שמלת אישה. ב' שלא יעשה גבר תיקוני אשה. וכן הביא הרמב"ם (ע"ז פ"ב סי' ה"א). ובאר הכ"ס"מ (שם) שפסק הרמב"ם כראב"י שמשנתו קב ונקי.

ב. מלקט או צובע שערות לבנות מתוך שחורות

ואיתא במכות (שם) המלקט בשבת לבנות מתוך שחורות אפילו אחת חייב, ואפילו בחול אסור (שמתנאה עצמו בנויי אשה, רש"י), שנאמר לא ילבש גבר שמלת אשה. וכן פסק הרמב"ם (שם) שהמלקט שערות לבנות מתוך השחורות מראשו או מזקנו משילקט שיערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה. וכן אם צבע שיערו שחור משיצבע שיער לבנה אחת לוקה, עכ"ל. [ועי' בב"י (שם) שכתב שהא דכתב הרמב"ם דאף בצובע שיערו חייב הוא מסביר ואפשר שזה כתוב באיזה מקום, ע"כ. ועי' משי"כ בזה בשו"ת ומשי"ב (ח"א סי' ק"ד) שהביא מקור לדברי הרמב"ם. ובמנחת אלעזר (ח"ד ריש סי' כ"ג) דחה דברי השו"מ. והנה משי"כ הרמב"ם "מוקנה". עי' בחינוך (מצוה תקמ"ג) שלא כתב זקנו. שו"ת בערוך לנר (מנחת כ' ד"ח דברי דין אפי' בחול אסור) שיתבאר על הטש"ע של הוציאו כהרמב"ם שגם על הזקן חייבים. ועי' בהג' בגליון מ"ז].

ג. מלקט או צובע שערות שחורות מתוך לבנות

ועי' בטור (ס"ט) (שם) שהביא דין הנ"ל והוסיף ש"ה"ה מי ששעריו שחור וצבעו לבן חייב. אולם הב"י (שם) דחה דבריו דדוקא בצובע שיערו שחור כד' להראות בחור חייב, אבל בצובע לבן אע"פ דאיש הדר הוא לו מי"מ כיון דגבי אשה אינו נוי שרי אפי' לכתחילה. וכן סתם בשו"ע (שם).

ואע"פ שהפרישה (אות ח) יצא ליישב דברי הטור. מי"מ כבר פסקו ה"ט"ז (סי' ק"ז), הדברי חיים (יו"ד סי' ס"ב), המהר"י אשכנזי (יו"ד סי' ט"ז) ויהוה גם במר"ק (ח"ד סי' ק"ח) והבית היוצר (יו"ד סי' ק"ח) וכן מוכח מהמנחת אלעזר (ח"ד סי' כ"ג). ועי' בשו"ת (כללים מע' הלמ"ד כלל קט"ז). [והנה במנחת חיים (יו"ד סי' ל"ד) הוסיף עז' הגם) כת' דהגם דהב"י החליט דמותר ללבן שערות שחורות דאין דרכה של אשה לעשות זאת ואינו אסור בא"ש, היינו, אם האיש הזה אינו צריך שיהיה זקנו לבן, אבל אם נעשה נשיא בישראל ונאה לדרשן להיות זקן ויושב בישיבה כזו"ל וכיו' א"י יהיה השערות לבנות קיושן אסור לעשות כן דרך האשה להתקטש בשערות ואסור לאיש להתקטש, ע"כ. אולם מדברי הב"י משמע להדיא דלא כדבריו].

ד. מלקט שיערה אחת

והנה לענין שיעור האיסור מצונו הרמב"ם (ע"ז פ"ב סי' ה"א) שכתב "משילקט שיערה אחת לוקה מפני שעדה עדי אשה. וכן אם צבע שיערו שחור משיצבע שיער לבנה אחת לוקה". ומבואר דאף על שיערה אחת איכא איסור תורה. וכ"כ החינוך (מצוה תקמ"ג) דאפילו על שיערה אחת חייב. וכן פסק הטור (שם).

אלא דעי' בראב"ד (שם) שהשיג על הרמב"ם דלא מחוור שיהא לוקה באחת, שלא אמרו בש"ס מכות אלא שהדבר אסור ולא אמרו שלוקה, ועוד מאי עדי אשה איכא בחדא והא לא מינכרא מילתא כלל. ועי' במנ"ח (מצוה תקמ"ג אות א) שכת' דלדעת הרמב"ד יליכא אפי' איסור דרבנן. וכ"כ המהר"ם שיק (יו"ד סי' קע"ב ד"ה ובלא"ה). ועי' משי"כ דלמא קדמ' בשם מנחת אלעזר.

והכ"ס"מ (שם) כתב ליישב דברי הרמב"ם דכיון דמקרא ילפי לה מהיכי יתית לו למימר דלא ילקה עליה. ומה שקשה עוד הרמב"ד מאי עדי אשה איכא בחדא, י"מ שלתמוה עליו דהא חזינן בגמ' במכות (שם) דאפילו אחת קאמר ודבר לא אפילו בחול אסור משום שנאמר לא ילבש גבר וכי'. וי"ל דהראב"ד סובר דיש לפרש דכשאמרו ודבר זה אפי' בחול אסור על מלקט לבנות מתוך שחורות קאי לא על אפילו אחת, וכך פירוש דבריו ולא מחוור שיהא לוקה באחת שלא אמרו אלא אסור ולא אמרו חייב ועוד דאפשר לפרש דלא קאי אסור על אפילו אחת דמאי עדי אשה איכא בחדא וכי'. ולדעת הרמב"ם י"ל בחדא נמי מינכרא מילתא ולמד רבנו צובע בהרא דהין ואפשר בדשום דוכתא איתיה, ע"כ. ועי' בב"י (יו"ד סי' קצ"ג). וכן בשו"ע (במנחת פ"ב סי' ז' ד"ה והא דהמעי'ר) תמה על הראב"ד "איני יודע למה לא ינכר אדם שכל שיער ראשו שחור ונראה שער לבן". ומבואר מהכ"ס"מ ומהשי"ש שלעולם חייב אף עך שיערה אחת כי ינכר הדבר. ולפי"ז לכאורה י"ל שבאופן שאין הדבר ינכר כלל פטור, אף לדעת הרמב"ם. וכן משמע בב"י אור"ח (סי' ק"ו וסי' ק"ז).

ועי' במהר"ם שיק (שם) שכתב לעולם הרמב"ם והראב"ד לא פליגי כלל, דהרמב"ם מייירי בשאין לו אלא שיערה א' לבנה בין השחורות, ולכן אם תולשה עובר בלאו, אבל הראב"ד חייב מייירי שיש שם הרבה לבנות ותלש רק א' מהם ואז בוודאי אינו עובר בלאו, ואז גם לפי הרמב"ם אינו עובר בלאו אלא על איסור דרבנן בלבד, ולהראב"ד אפילו איסור דרבנן ליכא. ועי' בדברי חיים (יו"ד סי' ס"ב) שכתב דהראב"ד מודה בהרבה שערות דאיכא איסור תורה. ועי' בקנן אורה (נויר ט"ט) ד"ה גמרא הוא).

ה. איך קיי"ל

ועי' בשו"ע (שם) שכתב ד"ה אסור (לאיש) ללקט אפילו עזר אחד לבן מתוך שחורות, משום "לא ילבש גבר", וכן אסור לאיש לצובע שערות לבנות שיהיו שחורות, אפילו שיערה אחת. והנה שינה לשון הרמב"ם שכתב שהמלקט אפי' שיערה אחת לוקה, וכתב דעובר איסור. וכבר עמד בזה בבאר הגולה (שם) ותמה עליו דהרי בספרו בית יוסף הסכים לדברי הרמב"ם שאסור מה"ת. ובאמת מנחת אלעזר (ח"ד סי' כ"ג ד"ה אולם ר' יונה) כתב שמוה שהשו"ע לא כתב "לוקה" מוכח שחור בו מדבריו בב"י, ופסק כהרמב"ם ושאין זה אלא איסור דרבנן.

וגדולה מזו כתב בשו"ת ומשי"ב (ח"א סי' ק"ד) דמרב הפוסקים משמע דלא ס"ל כהרמב"ם הנ"ל שפסק כראב"י דתיקוני אישה אסורים מה"ת, אלא הם אסורים רק מדרבנן, ע"כ. אולם שאר הפוסקים חלוקים עליו בזה, עי' בתשובת מהר"י אשכנזי (יו"ד סי' ט"ז) שכתב דאדרבא רוב הפוסקים קדמאי ובתראי פסקו דהוי איסור מה"ת. ובדברי חיים (שם) כתב שלא מצא מי שיחלוק על הרמב"ם והראב"ד דס"ל שאסור לצבוע השער ולוקים ע"ז. [ועי' ש"ס שכתב שיש להסתפק האם איכא לאו זה משום אבזרייהו דג"ע דיהרג ואל יעבור].

והשו"ת (כללים מע' הלמ"ד כלל קט"ז וכתב הרמ"א) כתב על קושיית הבאר הגולה דלא קשה מידי, שהרי אין דרכו של השו"ע לדקדק לכתוב חיוב מלקות. ובבית היוצר (שם סי' מה) כתב שהא דכתב השו"ע "אסור ללקט" היינו אפי' מראשו של חברו ולזה שפיר נקט סתם אסור דאז אינו אסור אלא מדרבנן, אבל אם מלקט משערות ראשו בודאי סובר המתבר כדברי הרמב"ם ו"ל דלוקה מדאורי, ע"כ. ודעת הגריש"א זצ"ל (קובץ תשובות ח"א סי' פ"א ד"ה לפי האמור) דלפי משי"כ הבאר הגולה לא ברירה דעת השו"ע אם איסור זה הוא מה"ת. ועי' בב"י אור"ח (אות יג).

והנה לדעת המקילין לעיל יוצא דלדעת הסוברים (עי' בדברי חיים (יו"ד סי' ס"ב) ועוד) בדמקום דאיכא משום לא ילבש מה"ת אף במקום שעושה מפני הבושה וכדומה (ולא משום יפול) איכא איסור, ולא מקילין בזה רק במקום איסור "לא ילבש" שהוא מדרבנן, ידודו בני"ד להקל במקום שאינו עושה משום יפוי כני"ל. אלא דיש סוברים דאף במקום דאיכא משום לא ילבש דאורי שרי במקום בושה וכדו', וכבר הארכנו בזה בגליון כ"ו וע"ז.

-מסקנת דיינא-

העולה לדינא, אסור ללקט או לצבוע שערות לבנות מתוך שערות שחורות, ואפילו שיערה אחת אסור. ובמקום שיש משום כבוד הבריות, או שעושה כן לצורך שידוכין וכדומה, עי' משי"כ בס"ד בגליון כ"ו.

ולא משום שב"ר פוטרת במקום מעין ג'. ובאמת שהמעין היטב בדברי המח"ש (רס"י ר"ל) יראה שכך כוונתו לבאר בדעת המג"א. וכן נ"ל עיקר ע"כ.

וז"ל המח"ש שם - כיון דאין שיעור בז' מינים, ומצד הדין גם על ז' מינים הוא ליה לברך בני"ר, ומצד שמצד חשיבותו קבעו לו ברכה המיוחדת, וכיון דאין בו שיעור וא"א לברך ברכה המיוחדת לו, עכ"פ לא גרע משאר אוכלין שאין מז' מינים, ומצטרף לחצי זית ממין אחר, והוי כאילו אכל כשיעור מפרי שאינו מז' מינים דמברך בורא נפשות וכו'. והנה לפי דברי המג"א בסי' ר"ח, היה מקום לומר דבכה"ג שאכל חצי כזית מפירות ז' המינים ונחצי כזית מפירות העץ שאינם מז' המינים, יברך על העץ.

מיהו י"ל דשאני ההיא דסי' ר"ח דאיכא ספק אי נתייב בברכת מעין ג' או לאו, ע"כ מספק אמרין דיברך על העץ וממנ"פ יצא יד"ח. משא"כ בכה"ג דלא אכל אלא חצי כזית מז' המינים דודאי ליכא חיובא דמעין ג', י"ל דיברך בורא נפשות.

וכן נראה מדברי המג"א בסי' ר"י, שסתם דאם אכל חצי זית מז' המינים ונחצי זית אחר מברך אחריהם בורא נפשות, ולא חילק אם החצי האחר היה מפרי העץ או מפרי האדמה. ואף שאר הפוסקים סתמו ולא חלקו בדבר.

אכן בחסד לאלפים (סי' ר"י סי' ב') כתב - אם אכל חצי זית משבעת המינים ונחצי זית ממין אחר, אם השני חצאים הם מפירות האילן, יברך על העץ.

וכ"כ החיד"א (טוב עין סי' י"ח סי' ק"ח) משמיה דהר"ר אליהו ישראל ז"ל, דלא קאמר המג"א ז"ל דיברך בני"ר אלא כשאכל חצי זית מז' המינים ונחצי האחר מדבר שברכתו שהכל או פרי האדמה לפיכך מברך בני"ר, אבל אם אכל פירות אחרות שברכתו בורא פרי העץ מברך לאחריו מעין ג', דהא קי"ל אם אכל מז' המינים ואכל תפוחים אי"צ לברך בני"ר על התפוחים ויוצא בברכת מעין ג'.

(אולם החיד"א כתב לחלוק על דבריו וז"ל - ולי ההדיוט הדבר פשוט להפך, דאם אכל תפוחים לבד לכתחילה אינו יכול לברך מעין ג', והכא כשאכל חצי זית מז' המינים אינו מברך מעין ג', ואיך יברך לכתחילה מעין ג' על צירוף תפוחים, וכן מוכח מהכנה"ג דנקט סתם ע"ש. וכן פסקו הב"י איש חי (שו"ת פרשת מסעי ה"ה) וכה"ח (סי' ר"י סי' ג').

ובאכל חצי כזית מז' המינים ונחצי כזית משאר פירות, או ששתה חצי רביעית יין ונחצי רביעית ממשקים אחרים, כתב החסד לאלפים (שם) ד"הא שם בורא נפשות רבות, וי"א שאינו מברך כלל. ושב ואל תעשה עדיף.

וע"ע בשי' חמד בפאת השדה (מערכת ברכות סי' כ"ז) דבדברי הכנה"ג, ושקיל וטרי להכא ולהכא ולא הכריע בדבר. ונטה לומר דבכה"ג שאכל חצי כזית מפירות ז' המינים ונחצי כזית משאר פירות יברך על העץ, אולם בסוף דבריו הזכיר דברי החולקים.

[כתב ע"י הרב ש. פ. שליט"א]

פניני מוסר

שבת קדש - קריאת התורה (ז)

הקדושה הנשפעת בקריאת התורה - "ואיתא בספ"ק בגודל קדושת הבעל קורא בעת קריאת התורה, וכמו שאיתא בזה במנוחה וקדושה, ובקדושת לוי ז"ע. הספר תורה והאותיות הכתובים בתורה הרי הוא דוגמא של מעלה, חלק אלוך ממעלה האותיות של התורה הם הכלים למדות שלמטה, והלומד תורה מתוך ספר תורה הרי הוא מדבק עצמו בחלק אלוך, והוא בסוד אלקים, ומאיר עליו אותיות התורה על ידי מה שמביט בו, ומתחבר לעולמות העליונים, ומתחבר נפשו בסוד שבה, ועי' כן נפשו על כל השומעים הקדושה של הספר תורה". (שיחות התחזקות להרה"צ ר' צ.מ. זילברברג שליט"א, תשרי ע"מ תכ"א)

- "וכתב עוד (המנוחה וקדושה) קדושת ספר תורה גדול כל כך, עד שבקריאת הבעל קורא נמצא קדושה גדולה בדברי תורה היוצאים מפיו, עד שכל השומעים מרגישים תוספת קדושה בנפשם, ובתנאי שאין מפסיק מחיצת עונותיו, ואם אין האדם מרגיש הקדושה, ימלא כריסו בלימוד הגמרא, שילמד התורה הק' בשב"ק קודם התפילה... ואז בשמעו קריאת התורה מהשי"ץ ירגיש בכל דיבור ודיבור תוספת קדושה". (שם)

נערך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

העלון נתרם בעילום שם להצלת התורם ומשפחתו - © שמענתא עמיקתא - הערות ותירומות בטל' 02 571-3932

החפצת הגליון במקום מגוריכם או לימודכם נא לשלוח בקשה לדוא"ל: AMIKTA571@GMAIL.COM